

ROY JACOBSEN: SZOBA KIADÓ. FORDÍTOTTA FÖLDÉNYI JÚLIA. BUDAPEST, SCOLAR KIADÓ, 2012.

D. M.: Mit vártál egy norvég regénytől? Volt-e valamilyen norvégség-elképzelésed?

P. J.: Újabb „Észak-fok, titok, idegenség”, mint az előző beszélgetésünk témája, az észt–finn író, Sofi Oksanen Tisztogatás című regénye esetében. Nem voltak különösebb előzetes elvárásaim, de miközben olvastam, mohón kerestem a fogódzókat, a titok megfejtését. Nagyon érdekes, hogy éppen ennek a regénynek a perspektívájából tekintünk ezúttal egy másik északi kultúrára. És akkor ugyanazt kértem én is tőled.

D. M.: Olvasás közben jöttem rá, hogy teljesen más elképzelésem volt, mint amit épp olvasok. Bár a cím jelez, hiszen a kiadó szoba más utalástért jelez, mint a kiadó lakás, ha éppen nem nyaralásról van szó, Norvégiához a gazdagság – tavaly a világ leggazdagabb országa volt –, a nyugati jólét tapadt meg a fejemben. És akkor 270 oldalon majdnem végig egy lakótelep szobáiban, iskolájában vagyunk. Kimozdul a nagy kelet–nyugat választóvonal...

P. J.: Valószínűleg bennem is a jóléti társadalom sztereotípiája működött, éppen ezért volt különleges élmény sokkal mélyebbre érkezni egy szövegen keresztül egy kultúrába, mint ameddig a „globális faluban”, a média szűrőjén keresztül betekinthetünk. A norvég jóléti társadalom kialakulását közvetlenül megelőző időszakot ábrázolja a regény.

D. M.: Jurij Gagarin űrtaszának és John F. Kennedy elnökke választásának évében, 1961-ben kezdődik a történet egy tömbházlakás szerény felújításával. A hidegháborús korszak ezzel a keletre és nyugatra történő utalással is megjelenítődik, ám ezek látszólag csak olyan háttérzörejek a tízéves kisfiú és az öt egyedül nevelő anyja életében, hiszen az ő életüket az egyszerű tapéta forgatja fel.

P. J.: Igen, a hatvanas évek, amelyek előterében egy kis család kamaradrámája zajlik, a fiú, Finn szemszögéből elmesélve: „Varázslatos évtized, melynek során a férfiak kisfiúvá fiatalodtak, a háziasszonyok nővé értek. Számunkra a hatvanas évek egy értelmetlen lakásfelújítással és a pénztelenség nyűgével kezdődtek. Azután egy borús novemberi napon a grorudi buszról leszállt egy szerencsétlen apró teremtés; atombomba rejtett parányi, halványkék bőröndjében, és fenekestül felforgatta az életünket.” A kitapétázott világot felforgató teremtés érkezésével együtt derengeni kezd, az olvasó valamint az énjét bontogató kisfiú számára is, a családi viszonyok, az emberi kapcsolatok szédülete. Linda, a féltestvér, akit a drogos (másik) anyuka nem tud eltartani, a közös apa pedig darukezelő volt, a lakótelep építésén is dolgozott, de nem beszélnek róla, a családi fényképek gondosan elzárva egy fiók mélyén hevernek. Finn nem tud mindenről, így az olvasó sem értesül bizonyos dolgokról, csak sejtéseink vannak, finom jelzések mentén tájékozódunk az albérlővel is megszaporodó család kalandjai mentén. Bájos kis történetként indul, de menet közben „elveszti ártatlanságát”, a gyerekperspektíva egyre többet és többet értő kamasztekintetté alakul át. Milyennek látod Finn alakját, illetve a Lindával való kapcsolatát?

D. M.: Bár az ő nézőpontjából látjuk a történeteket, és valóban a kamaszkor vívódásait is megjeleníti („Gyerek voltam, meg nem is, nem akartam egyik oldalhoz sem tartozni – másvalaki akartam lenni.”), nem tudom az ő alakját kiszakítani a lakásukból, azaz nem tudom külön nézni az anyjától, a tapétázástól.

P. J.: Egyrészt az anyjával való viszonyában látjuk, másrészt különös módon kötődik a család új tagjához, aki, és ez meg is fogalmazódik a regényben, mindegyikük tükrévé válik azáltal, hogy viszonyulásra, szembesülésre, a dolgok kimondására készíti őket. Finn mondja ki először, hogy „Linda gyógyos”, miközben ádáz harcot vív a családban, az iskolában, hogy ennek az állításnak az ellenkezőjéről győzzön meg mindenkit: Linda igenis normális, miközben mindenki mással van valami baj: vele (ott él benne a sejtetem, hogy lakozik benne az énjének egy sötétebbik fele), az anyjával, aki gyermekkori traumáit próbálja feldolgozni, a tágabb családdal (a karácsony családi hisztériával ér véget), az iskolával, amely beskatulyáz... De ki is ez a Linda?

D. M.: Egy kislány.

P. J.: És egy kicsit több is ugyanakkor: „Lassan kezdett derengeni előttem, hogy Linda nem e világi lény – marslakó, aki azért érkezett a földre, hogy pogány törzsek nyelvén beszéljen hozzánk, franciául szólítsa meg a norvégokat és oroszul az amerikaiakat. Maga volt a végzet, a megtestesült szépség és katasztrófa. Magában hordozott minden jelentést, újra meg újra tükröt tartott anyunak, ő volt a gyerekkora. Egy ősi, örök érték utolsó hordozója. Istennek nyilván célja, titkos terve van vele – de vajon mi lehet az?”

D. M.: Ez nyitott kérdés marad. Újfent feltűnik a politikai határookra és áthágásokra történő utalás az idézetben. Azt hiszem, erőteljesebben történelmi regény is, nem csak nevelődés-történet. És itt az alakulásba az anyát is beleérttem. Olyan, mintha nőként újraélné Linda megjelenésével és alakjában a saját gyerekkorát másodszer is. De nemcsak Linda amolyan belső tükrő a lakásban, hanem a szokatlan albérlő is. Elég dinamikusvá válik ebben a lakásban a család kategóriája. Befogadnak egy idegen kislányt, és az albérlő is majdnem szerepkört vált. Ám nem így történik, nem keretezi be egy nő alakulását. Egyáltalán a kiadó szoba fura határhelyzetben van a lakáson belül. Bele is tartozik a lakás organizmusába, de sziget is. Mint ahogy a tapéta is valami ilyen határátlépés. Átvarázsolja a falakat egy másik tájjá, képpé...

P. J.: Ha történelmi regény, akkor nagyon finom ereztű. Sok szempontot mozgat meg ebben a nem gyermeki gyermektekintetben.

D. M.: Egyszerre hiteles a gyereknézőpont, ám olyan gyerek, aki nem hagyja szó nélkül, amit útközben lát, hogy buldózerekkel ontják szét a hajléktalanok lakóhelyét, és miközben a történelemtanár a norvég világháborús hősről, Leif Larson Andersonról és hadműveletéről beszél, ő osztálytársának, Tanjának sötét haját csodálja. És nemcsak a hajszíne alapján érez rá idegenségére. Hogy épp Romániából származik a lány családja, ez is lehetne veszélyes terep.

P. J.: Mit tudhat egy tízéves norvég kisfiú Romániáról a hatvanas években? Finn mindenesetre sokat tudja, hogy a vasfüggönyön túl van (Tanja nem), Románia valami más, valami, amit el lehet képzelni: „Csak úgy muzsikál a szó a fülemben.”

D. M.: A lány külsejéből és visszafogott viselkedéséből jön rá, hogy máshová tartozik. Érzékeny az idegenségre, hiszen az ő lakásukban is az albérlő idegen, titokzatos férfi, tapasztalatból tudja, hogy milyen saját és idegen ütközésében keresni a saját helyet. Finn a saját lakásban, családban érzelik idegen férfit, Tanja pedig egy másik világ (cirkuszi) színeit hordja magában. És az, hogy vasfüggönyről tud, ez is jelzi, hogy a gyerektekintet egy társadalmi és történelmi (felnőtt-) tekintettel is kiegészül. Ebből a szempontból érdekes, ahogy a szigeten történt nyaralást leírja. Mit gondolsz erről?

P. J.: A sziget, ahová a család nyaralni megy az albérlő félig leégett sátrába, a gyermekkor „szigetének” jelölőjévé válik. A sziget elhagyása a gyermekkor elvesztését asszociálja: „Elhagyni a szigetet olyan, mint egy pusztulásra ítélt házból kicipelni a zongorát – valaminek vége szakadt, véget ért a gyerekkor, nincs többé remény.” A szigetről, ahová el kellett menni, hogy az otthon láthatóvá

válják, a gyerek valaki másként tér vissza, kívülállóként, mintha kívülről nézne addigi magára. A felnőtté válás idegensége...

D. M.: A hasonlatbeli zongora is finom utalás, a lakótelep utolsó, magányos (nagy)polgári házából szűrődik ki a hangja, és szállítódik ki majd. Igen, egyszerre szimbolikus is a sziget, határt hoz létre a gyerekkor és a felnőttkor áramlásában. Azonban itt is, ha úgy tetszik, posztkoloniális tudatosságot érzékelek a leírásokban. Az egyik barát nagybátyja „gyarmatosít” egy öbölrészt, aztán Linda talpa megkérgesedik, mint a cigány gyerekeké, és egyenesen cigány és indián gyerekekké változnak a leírásban, továbbá a sátrak lebontása körüli zűrzavart „zsibongó náci vándorállamként” láttatja. Ezek kulturálisan telített szavak. Mintha a szigeten egy gyerek/felnőtt asszociációban újrájátszódnának a történelem bizonyos szeletei.

P. J.: Miközben írunk, erősödik fel olvasatomban, utólag, a regény történelmi-kulturális utalásrendszere. Annyira finoman kódolt ez az utalásrendszer, de valóban, szisztematikusan végigvonul a könyvön, nem háttérként, hanem belefónódva, beleivódva a személyes történetbe.

D. M.: Olyan, ahogyan egy felnőtt utólag felismerni véli a gyerekkorában elhangzott szavak holdudvarát. Semmi didaktikusság nincs benne. A náci hasonlat például nem is érthető teljesen, csak ott van az a hasonlat, és nem lehet nem észrevenni. Ahogy feltehetőleg a norvég hatvanas években elhangzott ez a szó többször... Ahogyan a történelem beszívárog egy fiatal életébe, mintha ennek a nyoma lenne ez a hasonlat. És a szöveg nem tesz úgy, mintha ezek a múltak nem lennének jelen.

P. J.: Egy másik hasonlat erre a nyomra: Kristinnek, az albérlőnek mikroszkópja van, lencse alatt vizsgálják Finnel együtt a régi érméket, amely a történelem működésének, a nyomhagyásnak a jelölőjévé válik: „– Tudod, mit látsz? – kérdezte Kristian. – Nem. – Az érme történetét 1948-ban verték, és azóta sok-sok ezer kézen ment át, megjárt rengeteg perselyt, kasszát, zsebet és automatát. Talán egyszer egy taxiutazás során elgurult, egy esős éjszakán végigtáncolt a Storgatán, átment rajta egy busz, azután a következő reggel egy iskolába tartó kislány megtalálta, hazavitte, és a perselyébe tette. Ezek a karcolások a történelmek lenyomatai.” Az egyén is, akár az érme, a történelem lenyomatait hordozza. A történelem és a személyes sors nem két külön szféra, hanem együttmozgás van, ráíródás. Úgy érzem, ettől válik nagyon hitelessé a hatvanas évek újraolvasása.

D. M.: És nyugat-európai társadalomba ágyazottan. Olyan szakadék fölött képezett átjárást, amely szakadék meglétét is maga a könyv tudatosította. Árnyalódik a nyugat-kelet kép. Amiben viszont mégis nyugat-európai történetnek látom, az az egyedülálló nő gyerekekkel-történet végkicsengése, hogy képesek változásra, nem beleszilárdulnak valamilyen traumába, nem azon siránkoznak életük végéig, hanem pátosz és hőssé válás nélkül feldolgozzák, és ebben persze egyaránt szerepe van a személyes döntéseknek és a társadalom általános közérzeti és gazdasági javulásának.

P. J.: Miközben a gyermekkori traumák, a gyermeklét farkastörvényei, a generációs különbségek, a kommunikáció nehézségei nyugaton is éppúgy megvannak, mégis, valóban, van valami sodrás, a továbblépés képessége, derű, humor, józan ész... Apropó, milyennek látod a norvég humort a könyv alapján?

D. M.: Anya és gyerek meghitt viszonyának egyik módjaként érzékelttem, és ebben nem láttam norvég specialitást.

P. J.: Talán elmentünk néhány poén mellett, talán vannak olyan életvilágbeli utalások, amelyek fergetegessé teszik a könyvet egy norvég olvasó számára – a különböző rétegeket összehozó mondatok érdekesekek, az ellenpontosító technika is. De a magyar olvasó számára is nagyon olvasmányos, nagyon közel van, és ugyanakkor érzem benne a nagy elődöt, J. D. Salinger Zabhegyezőjét (Finn és Linda viszonya is emlékeztet a Holden Caulfield és Poebé viszonyára). Roy Jacobsen helyét a hatvanas évek nagy újraolvasói közt látom, például Michel Houellebecq társaságában, bár más-más beszédmód jellemző rájuk.

D. M.: Igen, és számomra a nyugatisága is nagyon lényeges. Más narratív modell szervezi a világot. Nem traumatizál. Bár tömbösítő, amit most írok, de a kelet-európai nyomort áesztétizáló, történelmet felmoralizáló történetek mellett számomra elgondolkasztató olyan mondatot olvasni egy könyvben többször is, hogy: „Akárcsak Norvégiában mindenki más, mi is kezdtünk egyre jobban élni.” Hogy ez nem visszatetsző, egyáltalán ugye miért is kellene annak lennie, és hogy egy egyedülálló nő sorsa alakulhat jó irányba is, és hogy ez művésziileg nem valami „alacsonyabbrendű” alkotásban történik, azt hiszem, ennek a narratívának a lehetőségét még ízlelgetnünk kell. És ezt akár a strandon is tehetjük az eddig huszonkét nyelvre lefordított és magyarul is letehetően olvasható esetében.

P. J.: Nem esztétizál, hanem tárgyilagosan, hitelesen, realiztikusan ábrázol, ahogyan benne lehet lenni a család, a társadalom, a történelem viszonyhálójában. Azt hiszem, a beszélgetésünk nyomán újra fogom olvasni...

Kategória: Téka

Denumire autor: Dánél Mónika - Pieldner Judit

Látó Szépirodalmi Folyóirat